

Protokoll Bispemøtet

Gardermoen, 14. desember 2016

Til stede:

Helga Haugland Byfuglien, *preses*
Ole Chr. M. Kvarme
Solveig Fiske
Ingeborg Midttømme
Tor Singsaas
Halvor Nordhaug, *visepreses*
Erling J. Pettersen
Atle Sommerfeldt
Stein Reinertsen
Per Arne Dahl
Olav Øygaard
Ann-Helen Fjelstad Jusnes

Nidaros
Oslo
Hamar
Møre
Nidaros
Bjørgvin
Stavanger
Borg
Agder og Telemark
Tunsberg
Nord-Hålogaland
Sør-Hålogaland

Til stede fra sekretariatet:

Christofer Solbakken
Åste Dokka

generalsekretær
seniorrådgiver

Gjester:

Professor Paul Leer-Salvesen, Universitetet i Agder
Professor Geir Sverre Braut, Stavanger
universitetssykehus
Direktør Ole Johan Borge, Bioteknologirådet

Saksliste

Saksnr	Tittel
40/16	Orienteringssaker
41/16	Referatsaker
42/16	Liturgisk musikk
43/16	Oppnevning av vara til FABV
44/16	Uttalelse om reformasjonsjubileet
45/16	Veien til vigslet tjeneste
46/16	Veileder for vigsling av likekjønnede
47/16	Seminar bioteknologi
48/16	Brev til statsministeren

BM 40/16 Orienteringssaker

1. Retningslinjer for kateketers sakramentsforvaltning
2. Kompetansekartet
3. LHBT-utvalget, halvveisrapport
4. Skolegudstjenester
5. Bønner til temagudstjenester 2017
6. Liturgi for vigsel av likekjønnede par
7. Bruk av bindende pålegg
8. Ny biskop i Stavanger
9. Reformasjonsjubileet, markeringer i Bergen
10. Samboende prester
11. Seminar på Kirkens Ressurssenter

BM-40/16 Vedtak:

Sakene ble tatt til orientering.

BM 41/16 Referatsaker

1. Rapport Nasjonal prostekonferanse Bodø 2016
2. Svenska kyrkan, protokoll fra Bispemøtet 25.-26. oktober 2016
3. Folkekirken Danmark, protokoll fra Bispemøtet 25.-27. oktober 2016
4. Evangelisk lutherske kirke i Finland, rapport fra Bispemøtet 6. september 2016
5. IKO, protokoll fra representantskaps møte 27.05.2016
6. MKR, protokoll fra møte 4.-5. oktober 2016
7. KR, protokoll fra møte 5.-7. oktober 2016
8. NFG, protokoll fra møte 31. august 2016
9. KISP, protokoll fra møte 24.-25. oktober 2016
10. KATLUSA, protokoll fra møte 18. mai 2016
11. Nådens fellesskap. protokoll fra møte 3. mars 2016

BM-41/16 Vedtak:

Sakene ble tatt til orientering.

BM 42/16 Liturgisk musikk

Kyrkjerådet har oversendt Bispemøtet sak om *Liturgisk musikk – ledd utanom hovudseriane* (KR 52/16) og ber i tråd med føresetnaden for vedtaket om at Bispemøtet uttaler seg om dei læremessige sidene ved saka. Saka vart samrøystes vedteke i Kyrkjerådets møte i oktober og er forma som ei tilråding til Kyrkjemøtet: ”Kyrkjerådet rår til at Kyrkjemøtet gjer følgjande vedtak, under føresetnad av at Bispemøtet sluttar seg til vedtaket.”

Denne saka står i nært samband med KR 38/16 som Bispemøtet handsama på møtet i september. Kyrkjerådet skildrar det nære bandet mellom desse to vedtaka og saksgangen vidare på denne måten: ”Sak KR 38/16 og sak KR 52/16 har hatt to ulike løp fram til no. Dei to saksdokumenta vert samordna og bearbeidd, slik at dette vert eitt og same dokument før det går til Kyrkjemøtet.” På bakgrunn av dette, er det rimeleg at Bispemøtet også i handsaminga av denne saka viser til dei reservasjonane som vart ført i marka i vedtaket om KR 38/16. BM 22/16 har denne ordlyden: ”Bispemøtet har ingen vesentlige læremessige innvendinger mot det fremlagte forslag til liturgisk musikk til hovedseriene, som har lagt Kirkemøtets vedtak i 2015 til grunn.

Bispemøtet vil understreke betydningen av gjenkjennelse og vil derfor bemerke følgende: Bare i særlige tilfeller bør det være åpning for å ta i bruk en annen hovedserie enn de tre allmenne hovedseriene. Også i slike tilfeller bør de ordinære prosedyrer for godkjenning gjelde, jf pkt 3 i Kirkerådets vedtak.”

BM-42/16 Vedtak:

Bispemøtet har ingen vesentlige læremessige innvendinger mot det fremlagte forslag.

BM 43/16 Oppnevning av vara til nasjonalt fagråd for arbeidsveiledning (FABV)

I tråd med mandatet for nasjonalt fagråd for arbeidsveiledning (FABV) skal Bispemøtet oppnevne størstedelen av medlemmene i Fagrådet. Fagrådet består av: «Inntil fire representanter samt inntil to vararepresentanter oppnevnt av Bispemøtet, hvorav minst to representanter og én vararepresentant foreslått av tjenestemannsorganisasjonene for prestene.» KA oppnevner i tillegg inntil tre representanter og inntil to vararepresentanter. Bispemøtet oppnevner leder, KA nestleder. Oppnevningsperioden er på fire år (se pkt 3 i mandatet).

Da forrige oppnevning ble gjort ble det ikke oppnevnt varaer. Derfor har verken Bispemøtets eller KAs representanter vara i dag. I tillegg har en av Bispemøtets faste representanter varslet at hun går ut av Fagrådet på grunn av skifte av stilling (Marit Bunkholt).

På dette grunnlaget har Bispemøtets sekretariat bedt Presteforeningen om å foreslå en representant og en vararepresentant, samt selv funnet en kandidat til den andre varaposisjonen. Sentralstyret i PF sitt forslag til fast representant er Per Kristian Aschim (rådgiver i PF) og vara Tore Hummelvoll (veileder og prest i Tunsberg). Sekretariatets forslag til vararepresentant er Bård Haukedal (personalprest i Bjørgvin og veileder).

Dersom disse oppnevnes, vil kjønnsbalansen i Fagrådet bedres og den øvrige bredden også ivaretas godt (se pkt 3 i mandatet).

BM-43/16 Vedtak:

Som fast representant i Nasjonalt fagråd for ABV oppnevnes Per Kristian Aschim. Som vararepresentanter i Nasjonalt fagråd for ABV oppnevnes Tore Hummelvoll og Bård Haukedal.

Oppnevningene gjelder fram til 2018, da medlemmene i Fagrådet skal oppnevnes neste gang.

BM 44/16 Uttalelse om reformasjonsjubileet

Det vises til tidligere behandling av denne saken i Bispemøtet. Det forelå utkast til uttalelse utarbeidet av biskop Halvor Nordhaug basert på tidligere drøftinger i Bispemøtet.

BM-44/16 Vedtak:

Bispemøtet takker biskop Nordhaug for arbeidet, og ber om at Nordhaug bearbeider teksten videre på bakgrunn av de innspill som fremkom i møtet.

BM 45/16 Veien til vigslet tjeneste

I KM sak 7/15 om undervisningstjenesten i Den norske kirke fattet Kirkemøtet følgende enstemmige vedtak: *Kirkemøtet oppfordrer Bispemøtet til å ta initiativ til å etablere en ordning for «Veien til vigslet tjeneste» for de vigslede stillingene i samarbeid med arbeidsgiverrepresentant for disse stillingene.*

Det vises også til pkt. 5 i BM sak 13/14 om Kirkeordning som sier: *Biskopens tilsynstjeneste når det gjelder de øvrige vigslete tjenestegrupper må sikres gode ordninger og styrkes ut fra vigslingens formaning og løfte.*

Spørsmålsstillingen om en «tverrfaglig vei til kirkelig tjeneste» har tidligere blitt vurdert i BM 23/06 etter en felles oppmoding fra fem institusjoner som utdanner til de ulike typer vigslet tjeneste. Bispemøtet uttrykte den gang positiv vilje til å utrede

vigslingsforberedende program også for diakoner, kateketer og kirkemusikere, forutsatt et samarbeid med KA om saken. Man gav imidlertid ikke tilslutning til idéen om et felles vigslingsforberedende program. Initiativet fra 2006 førte ikke til opprettelsen av en ordning for vei til vigslet tjeneste (VTVT), og KMs behandling aktualiserer saken på nytt.

Bispemøtet nedsatte i oktober 2015 et utvalg til å utrede en ordning for en vei til vigslet tjeneste, jf sak BM 40/15. Personalsjef Ørnulf Elseth, Borg, ble oppnevnt som leder av utvalget.

BM-45/16 Vedtak:

Bispemøtet takker Elseth og arbeidsgruppa for rapporten og arbeidet de har nedlagt. Bispemøtet ber sekretariatet om å utrede økonomiske konsekvenser og forberede iverksettelse.

BM 46/16 Veileder for vigsel av likekjønnede

Det vises til behandling i bispemøtet i oktober 2016 av sak om utkast til veileder om bruk av ny vigselsturgi. Det forelå forslag til tekst til veileder for vigsel av likekjønnede. Kirkerådet og KA var på forhånd konsultert, og begge hadde gitt uttalelse til fremlegget.

BM-46/16 Vedtak:

Utkast til veileder bearbeides videre på bakgrunn av de innspill som fremkom i møtet. Veilederen tas opp til endelig behandling på et ekstraordinært bispemøte 31. januar 2017.

BM 47/16 Internt miniseminar om bioteknologi

Det vises til drøftingen på bispemøtet i oktober 2016. Til møtet nå har vi invitert professor Paul Leer-Salvesen (Universitetet i Agder), professor Geir Sverre Braut (Universitetssykehuset i Stavanger) og direktør Kristin Halvorsen (leder av bioteknologirådet) til å innlede til samtale.

Bakgrunn: Om dagens debatter og kirkelig engasjement

Spørsmål knyttet til bioteknologi, forskning på befruktete egg, eggdonasjon og sider ved abort (selektiv abort, fosterreduksjon) er på dagsorden i samfunnsdebatten. I tillegg er det varslet at et nytt forslag til bioteknologilov vil bli behandlet i Stortinget om ikke

lenge. Alle disse debattene henger sammen fordi de dreier seg om utvikling innen medisinsk teknologi som tvinger fram nye etiske spørsmål knyttet til menneskets verdi.

Den norske kirke har over mange år engasjert seg i saksfeltet og argumentert med at livet og menneskeverdet er gitt av Gud og begynner ved livets unnfangelse. Dette er tydelig formulert i KM-sak 12/89 og gjentatt og bekreftet i flere aktuelle saker (BM 13/12, BMs høstseminar 2012, KM 9/12, Kirkerådets høringsuttalelse til Utkast til endringer i lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m. m (bioteknologiloven) 2006).

Ny utvikling innen genredigering

Det ble nylig klart at kinesiske forskere har endret genene til et menneskefoster (CRISPR-teknologi).¹ I Norge foreslår Bioteknologirådet å «tillate genredigering av kjønnsceller og befruktete egg i 14 dager.» Imidlertid hevder flere at genredigeringsforskninga enda ikke er trygg nok til at det er forsvarlig å begynne slike studier på mennesker.² I tillegg mangler så langt en vurdering av vektingen mellom eventuelle bivirkninger og eventuell ønsket effekt.

Etiske momenter: En ny dimensjon

Den medisinske teknologien har ført oss inn i etisk farvann som er ukjent. Vi har ikke oversikten over hvordan det genredigerte menneskelivet vil bli. Teknologien går fortere enn tanken. Vi står altså overfor en situasjon der medisinen ikke bare kan brukes til å lage eller avslutte nye menneskeliv (som i fertilitetsteknologien og de ulike abortpraksisene), men også til å endre hva menneskelivets biologiske komponenter skal inneholde. Teknologien kan brukes til å fjerne sykdom og annen uheldig arv (som syndromer), men også til å forbedre eller på annen måte endre menneskelige egenskaper. Mennesket har alltid vært Guds medskapere i verden. Men nå er vi på et helt nytt nivå med tanke på vår inngripen.

Flere har pekt på en sterk mentalitetsendring i vår tid: Argumentasjonen synes å ha flyttet seg fra menneskeverd til rettighetsbasert liberal tankegang.³ Synet på hva et liv og hva et barn er, har endret seg over de siste århundrene: Det ble tidligere sett som en gave fra Gud og barneproduksjonen som en plikt. Nå er barnet heller et resultat av foreldrenes skapelsesbeslutning, og i mindre grad koblet til seksuallivet og de naturlige prosessene som skjer av seg selv.⁴ Dette griper også inn i hvordan vi tenker om hva et menneske er, optimalt sett, og hvilke midler vi kan ta i bruk for å realisere det.

Menneskeverdet

Den norske kirke har fastholdt at alle mennesker, kun fordi de er mennesker, har verdi. Den verdien er like stor om man er nyttig eller belastende, om man er frisk eller syk, veldig ung eller veldig gammel. Et menneskes verdi er ikke forankret i hvilket formål det tjener. Den kirkelige holdningen innebærer at et menneske ikke er verdifull i kraft av å være ønsket, friskt, lytefritt eller fylle andre behov eller normer som foreldre,

¹ I kronikk i Morgenbladet nr 30/2016, av medisinerne Hoffmann og Vogt.

² Hanne Østli Jakobsen skriver i Morgenbladet 31/2016, med støtte fra blant andre genforsker Simon Dankel (UiB). «Det er umulig å si generelt hva som vil skje om CRISPRs fjerner flere DNA-deler enn det som var meningen. Det kan være ingenting, eller det kan gjøre pasienten dødssyk (...). Poenget er at risikoen er tilstede.»

³ Vårt Land 15.08 (Bernt Oftestad), Vårt Land 17.08 (Jacob Jervell/Bjørn Myskja).

⁴ Eivor Andersen Oftestad i boka *Vi lager barn* (2016), som handler om de siste 500 års reproduksjonshistorie.

medisinen eller samfunnet setter opp. I spørsmål knyttet til bioteknologi, gis vi en annen og mer relativ innfallsvinkel til menneskeverdet. I lovverk og forskning graderer samfunnet mellom ulike liv. Å åpne for tvillingabort, genredigering av embryoer eller selektiv abort er å legge til rette for en rangering mellom ulike liv.

I sitt hørings svar til utkast til ny bioteknologilov (2006) uttrykker Kirkerådet bekymring over de kommersielle og økonomiske interessene knyttet til en liberalisering av loven. Videre har sakskomplekset også en effekt på livet i samfunnet når normen for hva som er et godt menneskeliv innsnevres i lovutkastet.

Nyanseringer

Det som gjør en debatt om etikk knyttet til reproduksjon ekstra vanskelig, er at vi ikke starter med blanke ark. Norge har allerede godt innarbeidede praksiser som tilsier at menneskeverdet ikke er absolutt fra unnfangelsen.⁵ I det tidligere omtalte hørings svaret fra 2006, framholder Kirkerådet at dilemmaene vi står overfor synliggjør verdikollisjoner der det ikke alltid er like enkelt å kjøre gjennom ett bestemt prinsipp i alle saker. Det er nødvendig å veie både mellom ulike prinsipper og mellom de livene vi skal ta vare på. For dersom man argumenterer med utgangspunkt i at ethvert liv har rett på vern fra unnfangelsen av, må man også være prinsipielt mot abort og IVF.

Det er likevel mulig å avgrense debatten mot disse tilfellene. Verken abortloven eller IVF slik det praktiseres i dag er oppe til politisk debatt. Det er altså ikke nødvendig eller relevant å diskutere disse tilfellene. En annen vei er å supplere menneskeverdsargumentet med andre argumenter. I visse tilfeller kan menneskeverdsargumentet nyanseres, uten at det av den grunn settes ut av spill som etisk premiss.

Skråplanet og føre-var prinsippet

Skråplansmetaforen er en nokså presis beskrivelse av mentalitetsendringen i Norge. Men i seg selv er det ingenting som tilsier at all utvikling ubønnhørlig går mot større liberalisering og rettighetsbasert argumentasjon. Det er ingen årsakssammenheng mellom å liberalisere én ting og å liberalisere en annen. Det er derimot årsakssammenhenger i hvordan *tanken* om liberalisering på ett felt smitter over til tanken på liberalisering på et annet felt. Det som foregår er dermed ikke at legaliseringsballene ruller av seg selv, men at mentalitetsballene ruller – noe som i andre rekke kan ha påvirkning på lovgivningen.

Det har vært hevdet at det føre var-prinsippet som (ideelt) styrer miljø- og klimapolitikken også bør gjelde for dette feltet. Dersom man ikke vet hvor stor skade man kan gjøre innen genforskning, løper man en altfor stor risiko, og bør avstå. Tyngdekraften i forskningens utvikling er sterk, og flere forskere peker selv på hvor problematisk det er at samfunnet ikke har tenkt like langt som de teknologiske mulighetene rekker.

Hva er en kirkelig vei i dette landskapet?

I en viss forstand er samfunnet alltid nødt til å rangere menneskeverdet. Helsevesenet prioriterer hver dag noen mennesker framfor andre. Men når det gjelder genredigering, tvillingabort og selektiv abort er det ikke spørsmål om hvem, som i en presset situasjon,

⁵ Det gjelder for eksempel loven om selvbestemt abort og retten til IVF-behandling (IVF medfører i mange tilfeller destruering av befruktete egg).

blir den ene heldige. Vi er kommet dithen at samfunnet, stilt overfor normaltillfeller av livet, velger noen menneskeliv på bekostning av alle. Disse normaltillfellene skjer i fredstid, i overflod, og selv om de kan være vanskelige, tunge eller til og med tragiske, er det først og fremst av hensyn til bekvemmelighet, helse og en lettere hverdag vi i dag velger bort liv og eksperimenterer med genredigering. Formålsrasjonaliteten har inntatt den etikken som knyttes til reproduksjon og bioteknologi, og dermed også menneskeverdet. Spørsmålene stilles implisitt i hele samfunnet: Hva kan du gi? Hva vil du koste?

Menneskelivet er avgrenset av døden og begrenset av sykdom og lidelse. Dette er sider ved virkeligheten vi ikke alltid ønsker å forholde oss til. Medisinen hjelper oss fordi den helbreder sykdom og utsetter døden. Men hvorvidt den bør hjelpe oss med å velge livets innhold og velge livet bort er et vanskelig spørsmål. Kanskje det vi heller trenger er en fortolkning av livet som skjørt og utsatt, og et samfunn som legger godt til rette for liv som ikke er sterke eller friske.

BM-47/16 Vedtak:

Samtalen ble tatt til orientering.

BM 48/16 Brev til statsministeren

PARADOKSET I VELFERDSNASJONEN NORGE

Kjære Erna Solberg.

Det er advent, en tid for å tenne lys i mørket. I dag tennes tusen lys i mange norske byer for mennesker på flukt, og vi kjenner behov for å rette søkelyset på to akutte forhold: Returpraksisen her i Norge og vårt ansvar i forhold til den fortsatt voksende flyktningekrisen i Midtøsten og det sørlige Europa.

Returpraksis

Vi får nå stadig skildringer fra lokalsamfunn og menigheter som er rystet over hvordan unge asylsøkere vekkes på nattetid, legges i håndjern, interneres uten å kunne ta farvel med noen, de får så beskjed om endelig avslag og at de skal returneres raskt.

Advokatforeningen har påpekt at loven brytes i iveren etter å nå politiske mål. Ansatte på mottak forteller at redselen for tvangsretur, selvskading og rømning har fått nytt omfang. Barneombudet og UDI advarer dessuten mot den nye praksisen at enslige mindreårige ikke får mulighet til å bosettes, men må bli værende i mottak over lang tid.

Med disse meldinger og observasjoner blir det vanskelig å tie. For snart et år siden ble det gjort raske endringer i lovgivning, instruksjer og praksis på utlendingsfeltet. Nå ser vi mer av de menneskelige omkostningene som disse endringene påfører asylsøkerne dette gjelder. Det har også splittet familier, og det påvirker dem som står rundt i våre lokalsamfunn. Derfor ber vi myndighetene om et «juleamnesti» til over nyttår og at denne praksis og lovgivning vurderes på nytt.

Fortsatt flyktningekrise

Antallet flyktninger og asylsøkere som nå kommer til Norge, er lavere enn på tiår, og vi har ifølge regjeringen Europas strengeste asylpolitikk. Men flyktningekrisen utenfor landets grenser er mer alvorlig enn noensinne, og det er et paradoks at det er så lite husrom i et av verdens fremste velferdssamfunn. Nestekjærlighet begrenses ikke til nasjonalstaten, men er grenseoverskridende.

Frivillige organisasjoner og kirker i Italia har i kontakt med myndighetene etablert en humanitær korridor for å ta i mot flere av de mest sårbare flyktningene i Syria/Irak og Nord-Afrika. Slike initiativ utfordrer oss til å tenke mer kreativt om hvordan vi i fellesskap kan bidra. Som kirke er vi del av et verdensvidt fellesskap med et særlig blikk for fattige, sårede og sårbare medmennesker, og vi vil gjerne bidra til å styrke vårt større fellesskap som et humant samfunn.